

Kristina Slunjski

Neovisna znanstvenica, Varaždin, Hrvatska
slunjski.kristina@gmail.com

Utjecaj popularnokulturne spektakularnosti na pojavnost novih likova u suvremenom hrvatskom dječjem romanu

Pregledni rad / review paper

Primljeno / received 23.10. 2017. Prihvaćeno / accepted 16. 11. 2018.

DOI: 10.21066/carcl.libri.8.1.2

Popularnokulturni utjecaji primjetni su u svim aspektima ljudskoga života pa tako i u umjetnosti. S obzirom na nedovoljnu istraženost utjecaja popularne kulture u kontekstu dječje književnosti, u radu se razmatra njezina interakcija sa suvremenim hrvatskim dječjim romanom. Točnije, interferencija popularne kulture i dječje romaneskne produkcije promatra se na korpusu od 12 dječjih romana objavljenih od 1970. godine, odnosno od vremena kada popularnokulturne silnice dobivaju na značenju u kontekstu postmodernističkih promjena. Elementi se popularne kulture u dječje romane podjednako unose namjerno, kako bi romaneskna produkcija bila zanimljiva dječjim recipijentima i kako bi je oni dobro prihvatili, ali i bez posebnih intencija autora, koji ih u svoja djela unose nehotice jer su i sami okruženi sadržajima popularne kulture. Pritom se u fokus stavlja pojavnost novih likova, konstrukata popularne kulture, čije je uvrštavanje u lepezu romanesknih likova dječje književnosti potaknuto najočitijim popularnokulturnim obilježjem – spektakularnošću. U radu se ponajprije detektiraju navedeni likovi, ali i načini na koje ih suvremena dječja romaneskna produkcija oblikuje.

Ključne riječi: popularna kultura, popularno, postmodernizam, spektakularnost, suvremeni hrvatski dječji roman

Popularna kultura integrirana je u sva područja suvremenoga društva. Njezini izričaji primjetni su unutar „popularnoga jezika, filmova, tehnologije, hrane, mode, *sitcomova*, [...] sportskih prijenosa“, itd. (Labaš i Mihovilović 2011: 96). Stoga, Danijel Labaš i Maja Mihovilović s pravom zaključuju da je popularna kultura „temelj suvremene kulture“ (95). S obzirom na sveopću rasprostranjenost popularne kulture i njezinih elemenata u svakodnevnom životu, popularnokulturni utjecaji neminovno su zahvatili, kako čitavu umjetnost, tako i dječju književnost.

Budući da se popularna kultura ne može sagledati kao fenomen neovisan od kulturnih i društvenih promjena, potrebno je navesti pojedine postmodernističke promjene zbog toga što popularnokulturni elementi posebice dolaze do izražaja u kontekstu postmodernizma. U postmodernizmu dolazi do relativiziranja granica između „visokoga“ i „niskoga“ što omogućuje veću rasprostranjenost popularnokulturnih elemenata uzme li se u obzir da se popularnoj kulturi ponekad pristupa kao inferiornoj, tj. „niskoj“ kulturi (usp. Hutcheon 1988; Storey 2009). Skepsa kao postmodernistički stav omogućuje prevlast pluralizma pri čem dolazi do dehijerarhizacije i antielitizma (usp. Solar 1995; Huyssen 1999; Nemeč 2003; Oraić Tolić 2005; Butler 2007). „Visoka“ umjetnost više nije privilegirana, a popularno i pomodno dobivaju na značenju. U postmodernističkoj umjetnosti nestaju estetske zabrane i potiče se eksperimentiranje (usp. Flaker 1983), što dovodi do pojave novih poetičkih pristupa čak i u dječjoj književnosti (usp. Hranjec 2008) u kojima popularnokulturni elementi i sadržaji dobivaju na značenju.

Shvati li se popularno kao „ono što se sviđa većini ljudi“ (Williams 1976: 237) i kao ono u čem ljudi uživaju (usp. Hall 2006: 304) uvidjet će se neki razlozi zbog kojih dječja književnost poseže za elementima popularne kulture. Popularnokulturni elementi u dječjoj književnosti (točnije, romanu) oblikuju svjetonazore, ponašanje i izgled likova, uvode aktualne teme i suvremeni jezik, poigravaju se s romaneskom strukturom itd. Time dječja književnost ostvaruje bolju recepciju, dojam aktualnosti, sličnost sa stvarnošću, tj. autentičnost i uvjerljivost. Utjecaj popularne kulture na dječju romanesknu produkciju razvidan je na tematsko-motivskoj i jezično-stilskoj razini te na razini romaneskne strukture i likova. Iako se suodnos književnosti i popularne kulture u posljednjim desetljećima donekle aktualizira, još uvijek je teorijski nedovoljno interpretiran kako u kontekstu književnosti za odrasle, tako i u kontekstu dječje književnosti.

Zanimljivo je i to što mnogi suvremeni autori namjerno unose elemente popularne kulture u svoja djela. Pred autorima je zahtjevan zadatak zadovoljavanja tržišnih zahtjeva (koji uglavnom preferiraju popularnokulturne sadržaje zbog njihove uspješne prodaje i prihvaćenosti u društvu), kao i zahtjeva djece kojima su popularnokulturni sadržaji i elementi bliski i poznati. Prisutnost popularnokulturnih elemenata zamjetna je na mnogim romanesknim razinama kao što su razina likova, tematsko-motivska razina, jezično-stilska razina, razina romaneskne strukture itd. Popularnokulturne elemente autori unose u svoja djela i nesvjesno jer su i oni sami dio popularne kulture, tj. ona ih svakodnevno okružuje. Kao što sažeto pojašnjavaju Andrijana Kos-Lajtman i Kristina Slunjski (2017: 74, 90):

Suvremena književna produkcija također joj [popularnoj kulturi, op. a.] ne može, a najčešće i ne želi, izmaknuti. [...] Bivajući i sami dio suvremenosti, današnji autori jednim su dijelom zasigurno svjesni dometa i utjecaja popularne kulture te je ugrađuju u svoje književne svjetove, možda baš zato da bi svojim djelima priskrbili autentičnost i receptivnost, da bi bili čitani i prihvaćeni, bliski čitateljima s kojima dijele istu društvenu stvarnost. S druge strane, postoje zasigurno i one popularnokulturne silnice kojih upravo zbog nepostojanja relevantne vremenske distance čak ni sami autori nisu

svjesni, koje se u tekstove upisuju nehotice, inercijom i logikom društvenopovijesnog trenutka.

Odnosno, utjecaj popularne kulture na književnost odvija se i sam po sebi.

Utjecaj popularne kulture na profilaciju likova

Promotri li se odnos popularne kulture i dječjih romana na razini likova, posebice je zanimljiva pojavnost novih likova, konstrukata popularne kulture. Iako se u takve likove ubrajaju likovi kao što su izvanzemaljci, roboti, plišane igračke itd., u fokus će se staviti pojavnost onih likova koji su vezani uz jednu od najočiglednijih osobina popularne kulture – spektakularnost.

Popularna kultura vezana je ponajprije za spektakl. Spektakl čine (Labaš i Mihovilović 2011: 105):

[...] sve one zvučne i vizualne asocijacije koje se u ljudskoj svijesti javljaju kada netko kaže „popularna kultura“, sve ono što nas svakodnevno okružuje, blještavilo koje do nas dopire u obliku reklama, glazbenih spotova, plakata, televizijskih programa, glamuroznih časopisa i fotografija, [...] mode, Oscara, itd.

Prema Johnu Fiskeu spektakularnost „preuveličava vidljivo, uvećava i ističe površinski izgled, i odbija značenje ili dubinu“ (2001: 99). Douglas Kellner (2008) smatra da spektakli „fasciniraju pripadnike medijskog i potrošačkog društva, uvlače ih u semiotiku novog svijeta zabave“ čime se postavljaju nove društvene vrijednosti na koje posebice utječu slavne osobe (Kellner 2008, prema Labaš i Mihovilović 2011: 105). One „postaju ikone popularne kulture te njihov način govora, odijevanja, stila, njihove izjave i vrijednosti koje zagovaraju postaju temelj novih trendova popularne kulture“ (Labaš i Mihovilović 2011: 105).

Uz slavu se vežu mnogobrojne pogodnosti, od osobnih do materijalnih, moglo bi se reći hedonističkih pogodnosti. Kako popularna kultura slavi taj hedonizam, a u njem uživaju ponajprije poznate i bogate osobe, mnogi teže postati slavnima (usp. Labaš i Mihovilović 2011: 105). Oni koji to ne mogu postati, osnivaju različite klubove obožavatelja i zaokupljeni su ogovaranjem slavnih.¹

Spomenuto se odrazilo na oblikovanje likova djece, ali i pojedinih likova odraslih, unutar suvremene romaneskne produkcije koji se mogu podijeliti na likove koji su željni slave, slavne likove, likove obožavatelja i likove ogovaratelja. Pojavnost navedenih likova promatra se u romanima *Smogovci* (1976/2012), *Eko, Eko* (1979/2009) i *Smogovci u ratu* (1994/2007) Hrvoja Hitreca, *Ljubav ili smrt* (1987/1993) Ivana Kušana, *Mrvice iz dnevnog boravka* (1995/2011) Sanje Pilić, *Debela* (2002/2009) Silvije Šesto Stipaničić, *Zvijeri plišane* (2008) Zorana Krušvara, *Imaš fejs?* (2011) Jasminke Tihi-Stepanić, *Nemoj reći nikome* (2012) Maje Brajko-Livaković, *Nespretni Dado* (2013) Damira Mađarića, *Moja sestra je mrak* (2015) Vjekoslave Huljić i *Rečeno*

¹ Naime, obožavatelji aktivno i produktivno sudjeluju u prenošenju značenja proizvođači svoje tekstove poput frizura, šminkanja, odijevanja, ukrašavanja svojih soba posterima slavnih osoba, itd. (usp. Fiske 2001: 169). Drugim riječima, obožavatelji zapravo stvaraju značenja konstruirana iz odnosa teksta i svakodnevice te zadovoljstva koja proističu iz proizvodnje značenja (147).

– *učinjeno* (2015) Julijane Matanović. Promatrani korpus sužen je na 12 romana zbog praktičnih razloga. Prilikom odabira romana obratila se pozornost na suvremenost romana, na podjednaku rodnu zastupljenost autora, kao i na zastupljenost romana iz svakoga desetljeća od 1970. godine, s naglaskom na djela nastala nakon 2000. godine. Naime, značajnija interferencija popularne kulture i dječje književnosti zamjetna je od 70-ih godina 20. stoljeća, a posebice se ističe u kontekstu dječje produkcije 21. stoljeća. S obzirom na porast broja novih dječjih romana, analitička razmatranja mogla su zahvatiti i mnoge druge romane.

Likovi željni slave

U analiziranom romanesknom korpusu javlja se nekoliko likova koji se žele proslaviti. Iako su njihovi razlozi za slavu različiti, popularna je kultura zapravo ta koja oblikuje svjetonazore svih likova. Između likova koji maštaju o slavi ističe se djevojčica Tena u *Nemoj reći nikome* (2012), djevojčica Nataly u romanu *Imaš fejs?* (2011), djevojčica Dunja u romanu *Smogovci* (2012), pijanac Picko u romanu *Eko, Eko* (2009), djevojčice Marina i Nika te mještani Jelse u romanu *Moja sestra je mrak* (2015), dječak Gogač iz romana *Debela* (2009), plišani medvjed Grga u romanu *Zvijeri plišane* (2008), dječaci Janko, Borna i Juraj te Jankova sestra Marina u romanu *Mrvice iz dnevnog boravka* (2011).

Djevojčica Tena u romanu *Nemoj reći nikome* (2012) zaokupljena je šminkanjem, modernim odijevanjem i materijalnim stvarima poput parfema koje su kreirale poznate osobe kao što je Sarah Jessica Parker, protagonistica popularne serije *Seks i grad*. Nakon ljubavnoga razočaranja Tena donosi odluku o odlasku u Milano kako bi se, eventualnim uspjehom, svima dokazala. Naime, tamo se održava modna revija na kojoj je trebala, prema obećanju fotografa Antonija kojega je upoznala na *Facebooku*, frizirati poznate manekenke i time se proslaviti. Dječji naivna, Tena ne sumnja u Antonijevo postojanje, tj. u činjenicu da je u virtualnom svijetu lako lažirati svoje podatke i da se netko mogao lažno predstaviti. Iako se Antonio nije pojavio među ljudima na dogovorenom susretu, Tena ipak odluči otići u Milano. No organizirana skupina ne odvodi Tenu i druge djevojke u Milano, nego ih prodaju kao seksualno roblje u nekoj talijanskoj zabiti. U liku Tene tematizirana je dječja naivnost, nepromišljenost i zaslijepljenost popularnokulturnim spektaklima. Također, u njezinu slučaju, dječja književnost tematizira opasnosti koje se mogu susresti na društvenim mrežama jer ju je želja za slavom i popularnošću umalo koštala života.

U sličnoj situaciji nalazi se i djevojčica Nataly u romanu *Imaš fejs?* (2011). Ona se namjerava prijaviti na audiciju za kremu za mladenačku kožu jer smatra da je to dobar način započinjanja puta prema slavi. Stoga odlučuje da će biti manekenka i fotomodel. No njezine snove ubrzo su rasplinuli nemili događaji. Nataly je, kao i Tena, preko *Facebooka* upoznala Tommy Boya, bivšeg štićenika popravnoga doma. Ne sluteći njegove namjere, dogovara s njim susret na kojem ju je Tommy Boy pokušao silovati. Bježeći od njega podlijeće pod automobil čime njezina mogućnost prijave na audiciju propada zbog zadobivenih ožiljaka po licu. Pritom Nataly shvaća da postoje bitnije stvari u životu od slave.

U romanu *Smogovci* (2012), kao i dosad spomenute djevojčice, Dunja mašta o slavi. Njezine želje očituju se kroz san opisan u romanu. Sanja da sudjeluje na modnoj reviji pri čem dobiva posljednje upute poznatoga kreatora. No, kako je to san, a u snovima je sve moguće, ubola ju je pčela zbog čega joj je ruka toliko natekla da na modnoj pisti nije bila u mogućnosti svući kaputić. To je, dakako, bio kraj njezine manekenske karijere. U Dunjinu primjeru, maštanje o slavi ostalo je na snu.

U još jednom Hitrecovu romanu, *Eko, Eko* (2009), s mnogo humora predstavljen je lik pijanca Picka koji svima tvrdi da je uočio svemirsku letjelicu. U romanu je pojašnjeno da se već zamišljao na televiziji kako sjedi (Hitrec 2009: 46):

[...] u studiju, u udobnoj fotelji, trijezan i nehajan, a uzbuđeni voditelj priopćava gledaocima: „S nama je Martin Picko, junak dana, čovjek koji je otkrio svemirsku letjelicu. Gospodine Picko, ispričajte nam kako je to bilo [...].“

Kad su istražitelji, djevojčica Vesna i on krenuli prema mjestu gdje je pala svemirska letjelica, Picko je Vesni priprijetio, iz straha da ne bi dobila dio slave, napominjući da je on prvi otkrio letjelicu. No, kad ih je djevojčica nadmudrila odvevši ih do Vokijeve i Tokijeve drvene rakete umjesto do svemirske letjelice izvanzemaljca Eka, Picko je ostao zatečen te se pribojavao ruganja i zadirkivanja svojih poznanika, a nije mu bilo drago ni to što neće biti na televiziji. Jednako tako, strahovao je od batina koje bi mogao dobiti od svoje žene. Iako je opisan na humorističan način, Picko utjelovljuje osobine pojedinih ljudi koji su spremni učiniti baš sve za svojih „pet minuta slave“, pa čak i priprijetiti djevojčici, odnosno, slabijima od sebe.

U romanu *Moja sestra je mrak* (2015) likovi željni slave posebice dolaze do izražaja. Naime, u Jelsi se snima film o vampirima za koji su potrebni statisti. Pritom su se za uloge statista prijavili gotovo svi mještani što je i opisano u romanu (Huljić 2015: 56, 119):

Sljedećih dana na otoku se razgovaralo samo o filmu.

Nema toga tko se nije prijavio za statiranje. Od onog najmanjeg klinca koji je jedva izašao iz pelena pa do šjore Jakice, bakice sa štapom i mrenom, koja je zaključila da joj je mirovina premala, a vampiri imaju posve pristojan džeparac. [...] Sljedećih dana cijelo je mjesto živjelo za film.

U istom romanu, polusestre Marina i Nika maštaju o tom kako će i one biti poznate jednoga dana i da će ih proganjati *paparazzi* dok budu šetale u crnim kupaćim kostimima.

U likovima Marine i Nike te likovima ostalih Jelšana pokazuje se kako nitko ne ostaje ravnodušan na pomisao i mogućnost da postane slavna i popularna osoba. Jednako tako, vrijedi spomenuti da se u likove koji žele biti slavni glumci može ubrojiti i dječak Gogač iz romana *Debela* (2009). Naime, on sanjari da je hollywoodska zvijezda koja u smokingu prima nagradu *Oscar*.

U suvremenoj dječjoj književnosti želja za slavom nije zaobišla ni antropomorfizirane igračke, likove koji su također konstrukti popularne (i potrošačke) kulture. Navedeno se pokazuje u romanu *Zvijeri plišane* (2008) u kojem čak i plišani medvjed Grga želi postati akcijski junak kakve viđa na televiziji. U istom romanu,

tematizira se i da godine te razina talenta ne utječu na sanjarenje o popularnosti i slavi. Naime, šestogodišnja djevojčica Janica želi biti pjevačica jer se lijepo smije i voli se fotografirati, a činjenica da ne zna pjevati nije od velike važnosti „jer su novine, radio i televizija puni pjevačica koje ne znaju pjevati pa to nikome ne smeta“ (Krušvar 2008: 34). Time se unutar književnosti javlja kritika na račun današnjih slavni osoba koje su poznate ličnosti, a slavu nisu stekle nečim opravdanim, tj. određenim zaslugama ili isticanjem u nečem.

Ipak, likovi koji svojim trudom i talentom žele zaslužiti slavu i kod kojih ne ostaje sve isključivo na maštanju o slavi mogu se pronaći u romanu *Mrvica iz dnevnog boravka* (2011). U spomenutom romanu javlja se dječak Borna koji vježba sviranje violine i želi biti violinist, te dječak Janko koji želi biti novinar i piše za školske novine. Janko stoga zaključuje da će jednoga dana biti uspješni ljudi. Dječak Borna svoj stav o svemu izražava uzvikom „Za slavu!“ (Pilić 2011: 21). No, kao što je rečeno, likovi u ovom slučaju ne zadržavaju se samo na mogućnosti da se proslave samo u mašti. Oni osnivaju Klub slavni muškaraca kojemu se s vremenom pridružuje i dječak Juraj koji želi postati glumac. Osim što želi postati novinar, dječak Janko zaokupljen je izradom robota. Robot naposljetku oživljava pa njegova sestra Marina, željna popularnosti i slave, predlaže da pozovu televiziju koja će snimiti Robotka. Janko to u početku odbija, no na kraju predstavlja Robotka na školskoj priredbi, a vijest o živom robotu dopire do medija (Pilić 2011: 120):

Novinari su bili oduševljeni njime [Robotkom, op. a.], a bogme i sa mnom [Jankom, op. a.]. Fotografirali su me! Moje klempave uši i podšišana šampinjon-frizura postat će slavne! Možda će me netko htjeti oponašati? Snovi se polako obistinjuju. Ispričao sam im o Klubu slavni muškaraca. Pitali su me mogu li pristupiti. Odbio sam.

Spomenuti likovi odraz su suvremenih težnja za slavom pa se unutar književnosti putem njih tematiziraju i nepromišljeni postupci kojima se služe kako bi se domogli popularnosti. Jednako tako, književnost naglašava razliku između slavni osoba; jedni zaslužuju slavu zahvaljujući svojim inovativnim izumima, dok su drugi slavni iz nekih nedokučivih razloga.

Slavni likovi

U suvremenom dječjem romanu prisutni su i likovi koji su već postali slavni. Njihovo uvrštavanje u lepezu likova suvremene dječje romaneskne produkcije na koje su utjecali popularnokulturni elementi doprinosi boljoj prezentaciji svijeta slavni osoba. Pritom se dotiču uzroci popularnosti pojedinih osoba koje su postale slavne, kao i posljedice njihove slave. Jedan od takvih likova je Pero, tj. mister Iks, u romanu *Smogovci* (2012). Njemu je slava „udarila u glavu“ pa je postao nemaran u školi i na praksi, izlazio je dokasna, zaudarao po alkoholu i spavao na treninzima. U jednom nastavku *Smogovaca*, tj. u romanu *Smogovci u ratu* (2007), i Perin brat, nobelovac Cobra Vragec, postao je slavan zahvaljujući svojim izumima. Slava mu je omogućila da nosi skupa odijela, vozi skupi automobil, a ima i pregršt obožavateljica koje opsjedaju

njegovu trgovinu ljekovitim biljem i pred kojima se u pojedinim trenucima mora skrivati. Ipak, braća Pero i Cobra prikazani su kao dva posve različita lika. Nogometaša Peru slava je uništila, a izumitelj Cobra iskoristio je svoju popularnost kako bi otvorio trgovinu koju su posjećivale brojne mušterije.

Kao u Perinu primjeru, negativne strane popularnosti dotaknute su u romanu *Moja sestra je mrak* (2015) u liku Tatiane. Ona je popularna talijanska glumica i nositeljica je glavne uloge u filmu koji se snima u Jelsi. Zbog popularnosti, neprestano ju proganjaju fotografi, koji će skriviti i njezinu nesreću. Naime, kako bi se odmorila od snimanja, krenula je u vožnju mjestom zajedno s Edijem, ocem Marine i Nike. No, u pokušaju da pobjegne fotografu koji ih je nemilice pratio, Tatiana je izgubila kontrolu nad vozilom pri čemu je sletjela s ceste. Posljedica nesreće bila je njezina slomljena ruka i noga zbog čega je umalo izgubila filmsku ulogu.

Uspješno razotkrivanje svijeta slavnih prisutno je u romanu *Debela* (2009) u kojem se sporadično javlja lik radijske voditeljice. Za vrijeme ljetnih praznika djevojčica Lada radi na radiju na kojem susreće poznatu spikericu. Lada se kroz čitav roman bori s viškom kilograma i manjkom samopouzdanja pa pri susretu s tom javnom osobom zaključuje da ju je umirio njezin ten, koji Lada uspoređuje s površinom Marsa (Šesto Stipaničić 2009: 135):

Velike potkožne prišteve pokrivaio je debeli sloj pudera koji je nalikovao na zidarsko vapno. Kosa joj je bila neuredna i masna i formirala je posebno široke rezance.

U navedenom primjeru možda je najbolje razotkriven svijet slavnih. Time se upućuje na činjenicu da u svijetu popularne kulture uglavnom ništa nije onakvo kakvim se prikazuje već je sve dio manipulativnoga svijeta spektakla.

Nadalje, poznate osobe sklone su neprestanomu mijenjanju stilova odijevanja, nerijetko od jednostavnoga prema ekscentričnomu, ne bi li svojoj publici uvijek bile intrigantne te kako bi privukle medijsku pažnju, ali i nove obožavatelje. Navedeno je prikazano kroz lik djevojčice Marijane u romanu *Ljubav ili smrt* (1993). Marijana je pjevačica u grupi *Prazna glava zabadava* pa joj je slava udarila u glavu. Kako bi se istaknula još više i privukla pozornost, ošišala je kosu na kratko, probušila je uši pa nosi različite oblike naušnica, od oblika riblje kosti i zmije pa sve do oblika lubanje. Također, njezine težnje usmjerene su na dostizanje one razine slave kakvu uživa Mata Hari. Time je prikazano da su popularne osobe spremne na drastične promjene kako bi ostale slavne i da si na taj način mogu osigurati još veću popularnost i slavu koje nikada nije dovoljno.

Likovi obožavatelja i likovi ogovaratelja

S pojavnošću likova koji su slavni, u dječjim romanima javljaju se likovi obožavatelja i likovi ogovaratelja. Slavne osobe ne bi bile popularne da ne postoji mnoštvo njihovih obožavatelja ili onih koji ih ogovaraju podižući ili potkopavajući im time ugled. Ovdje će ponajprije biti riječi o likovima obožavatelja. Jedan takav lik svakako je Dunja u romanu *Smogovci* (2012). Ona je velika obožavateljica lika i djela

Georgea Harrisona, člana popularne grupe *The Beatles*. Osim što voli slušati njegovu i njihovu glazbu, stavila je Georgeovu sliku iznad kreveta, a u romanu je opisano i njezino sanjarenje o njem (Hitrec 2012: 46):

S Georgeom je Dunja potajno varala onog naivnog Mazala koji je mislio da osim njega na svijetu ne postoji nitko, a zapravo je čitavo vrijeme bio u trokutu, čiji je tupi kut bio upravo on, Mazalo, a treći, dalek i neuhvatljiv, George Harrison sa svojim brkovima iznad malo rastvorenih usana, s onim pogledom od kojega bi Dunja svaki put zadrhtala.

Dakle, nije rijetkost da se obožavateljice zamišljaju kao djevojke slavnih osoba koje obožavaju. Pritom ih idealiziraju do te mjere da stvaran susret s njima obično rezultira razočaranjem njihovom pojavom. Dakako, idealizaciji slavnih osoba uvelike doprinose i popularni mediji. Dunji je slična djevojčica Lada koja u romanu *Debela* (2009) svoje obožavanje i maštanje o neimenovanom pjevaču opisuje na sljedeći način (Šesto Stipaničić 2009: 14–15):

Bio je divan, premda je pjevao stvarno loše, pjesme su mu bile prvorazredno smeće, ali bio je divan. Prekrasan. Satima sam znala sanjariti kako se upoznajemo, pričamo, ljubimo se, ženimo. Računala bih sve kombinacije naših godina. Recimo, koliko će on imati za deset godina, a koliko ja. Koliko ćemo biti stari kad nam dijete krene u školu. Što ću mu kuhati, kako ćemo urediti kuću, gdje ćemo živjeti.

Ipak, nakon mnogo godina obožavanja i konačnoga susreta s njim, Lada ostaje razočarana njegovim izgledom. Upravo je kroz njezino osvješčivanje izraženo popularnokulturno obmanjivanje u čijoj su službi popularni mediji koji manipuliraju obožavateljima kako bi ostvarili dobit prodajom karata za koncerte, časopisa, plakata i različitih tričarija.

Da opsesija obožavatelja svojim slavnim idolima ne poznaje granice, najbolje je predočeno u romanu *Smogovci u ratu* (2007). Cobrin izlazak iz automobila izazvao je opći kaos među njegovim obožavateljicama pri čem se začuo „vrisak kao na rock koncertima, a obožavateljice nahrupile sa svih strana, istrčale iz haustora, iz kanalizacije, skakale s prozora i tako dalje“ (Hitrec 2007: 19). Također, prolomio se i niz različitih komentara: „Joj kak je zgodan, kričale su djevojke, opala bum u nesvijest, tvrdila je jedna, baš je gubica, ja sam prva došla, nemoj se rivati, joj, pogledal me je, i tako dalje“ (isto). Skandirale su i „Cobra, mi te volimo“ dok je on slao poljupce na sve strane (Hitrec 2007: 19). Njegova obožavateljica Jasna je osnovala i klub obožavatelja Cobre na Griču. Stoga su pred Cobrinom trgovinom zdrave hrane bile obožavateljice koje sve znaju o njemu: „I kad je rođen, i gdje je rođen, i kako mu se zovu braća i kad je pojeo svoj prvi burek i koji broj leptir-mašne nosi i gdje je bio na bojišnici. Stajale su i bez riječi zurile u Cobru“ (isto).

Kao obožavateljica koja je nalik Cobrinim obožavateljicama, javlja se djevojčica Vanessa u romanu *Rečeno – učinjeno* (2015). Njezino znanje o slavnim osobama je nepresušno, a za nju je opća kultura (Matanović 2015: 55):

[...] poznavanje riječi pop-pjesmica na temu pijanstva i raspašoja. Kim kaže da je ona [Vanessa, op. a.] kulturna jer je zanimaju različita područja umjetnosti. Fakat. Ona

zna i u kojem je mjesecu trudnoće britanska princeza, koliko je novaca potrošeno za Severinin spot i za koga se po drugi put oženio lijepi strani glumac za kojeg čak i moja mimi, a ona se kuži u ljepotu, kaže da pristojno izgleda.

Kao što je pokazano u navedenim primjerima, „prave“ obožavateljice upoznate su čak i s intimnim podacima o svojim idolima, a jednako tako ne prežu ni pred čim kako bi ih barem na trenutak vidjele ili dotaknule. Njihova opsjednutost osobama koje obožavaju ponekad graniči s ludošću i ne ostaje isključivo na maštanju o „predmetu obožavanja“ već pomalo podsjeća na uhođenje. Također, uz slavne osobe vežu se različita ogovaranja, iako su ogovaranja kao oblik društvenih ćaskanja oduvijek postojala. Čak i u biblijskim vremenima ljudi su ogovarali iz dosade ili kako bi trošili svoje slobodno vrijeme da kažu ili čuju nešto novo jer komunikacijska sredstva kakva postoje danas tada, naravno, nisu postojala (usp. Što mogu učiniti... 2016). Govoreći o zavisti kao grijehu, koja se danas smatra uzrokom ogovaranja, još je Sveti Grgur Veliki (540. – 604.) napomenuo da zavist potiče ogovaranje i klevetu (usp. Zavist... 2006).

Suvremena popularna kultura podigla je ogovaranje na sasvim novu razinu što se veže uz razvoj i napredak komunikacijskih sredstava i tehnologije. U suvremenom su vremenu ogovaranja sveprisutna jer su ljudi željni senzacija pa nerijetko zadiru u tuđu privatnost. Također, sadržaji mnogih popularnih časopisa i emisija ogovarateljske su prirode. Zahvaljujući brisanju granica između popularne i elitne („niske“ i „visoke“) književnosti unutar postmodernizma te povećanjem udjela slobodnoga vremena unutar kojega se obično pribjegava dokoličarenju, primjećuje se sve veći broj takvih časopisa i emisija. Tako se u časopisima i na njihovim mrežnim stranicama mogu pronaći rubrike kao što su *Domaće zvijezde*, *Strane zvijezde* na mrežnim stranicama (usp. 2016), *Zvezdani tračevi* (usp. 2016), a na televiziji se, primjerice, emitiraju dobro praćene emisije poput *Sve u šest* i *Na kavi s Doris* na RTL-u te *IN magazin* na NOVA TV.

Robin Dunbar (1996) tvrdi da ogovaranje omogućuje socijalno povezivanje ljudi (usp. Dunbar 1996, prema Rudež 2010) pa zbog toga ogovaranje nije „rezervirano“ isključivo za slavne osobe, iako se kao subjekti ogovaranja najčešće javljaju osobe koje plijene medijsku pozornost i pune naslovnice. Ogovaranje podjednako služi za postizanje ciljeva poput razoružavanja protivnika na radnom mjestu, postizanja ljubavnih ciljeva i sl. Naime, pokazalo se da ljudi više vjeruju ogovaranjima, nego istinitim informacijama (usp. Rudež 2010). Ogovaranjem se zadire u ono što je ljudima nepoznato i skriveno u tuđoj privatnosti, a kako im je tuđa privatnost mistificirana, ogovaranja su ljudima primamljiva. U skladu s tim, popularizirane su emisije poput *Big Brothera* u kojima se stanari „kuće“ toga programa, inače za javnost anonimni ljudi, neprekidno prenose i gledaju, a njihove „privatne“ razmirice dostupne su široj javnosti putem televizije i interneta. Ogovaranje kao razbibriga, nadomjestak za popularnost ili pak nešto pomoću čega će se postići popularnost u društvu pojavilo se i u književnosti, a s ogovaranjem, naravno, i lik ogovaratelja. Iako se u narednim primjerima likovi ogovaratelja ne bave „deklarirano“ slavnim osobama (kao što je slučaj s likovima obožavatelja), evidentno je da su dosad spomenuti popularnokulturni proizvodi vezani za poznate osobe i spektakularna događanja pridonijeli oblikovanju još jednoga novoga

lika, konstrukta popularne kulture, koji se u kontekstu tradicionalne dječje književnosti nije pojavljivao. Naime, ogovaranje se danas ne pripisuje isključivo ženama čemu je pridonijela suvremena popularna kultura potaknuvši uvrštavanje muških likova ogovaratelja i u dječje romane.

U romanu *Smogovci* (2012), Slon utjelovljuje lik ogovaratelja pomalo voajerskoga ponašanja. Naime, kao poklon za godišnjicu braka, Slon dobiva dalekozor od svoje žene. Dalekozor mu je trebao omogućiti da bolje vidi igru na obližnjem igralištu kako bi mogao izabrati najbolje nogometaše među igračima. No on je s balkona dalekozorom zirkao po susjedstvu. Tako je saznao sve o svojim susjedima, pa čak i njihove prehrambene navike.

Dječak Zlatko, iz romana *Debela* (2009), također zna sve o svojim bližnjima pa djevojčica Lada kaže da je „rođena baba tračara“ (Šesto Stipaničić 2009: 30). Njegova su glavna preokupacija događaji koji se zbivaju u životu njegovih prijatelja i bivših profesora čiji ljubavni život posebice privlači Zlatkovu pozornost. Tako jednom prilikom, zbog nesposobnosti zadržavanja informacija za sebe, otkriva djevojčici Ladi da se bivša profesorica engleskoga jezika spetljala s profesorom informatike što Lada smatra dobrim tračem jer je većina učenika u osnovnoj školi bila zaokupljena razvojem njihove veze.

Zanimljivo je da se u ulozi ogovaratelja u romanu *Smogovci* (2012) i *Debela* (2009) javljaju muški likovi u suprotnosti s rasprostranjenim mišljenjem da je ogovaranje ženska osobina. Pri definiranju kategorije „ženskih žanrova“, Annette Kuhn (1984) vezala je ogovaranje uz audiovizualne tekstove namijenjene ženama. No kategoriju „ženskih žanrova“ Charlotte Brunson (2000) širi i na popularnokulturne prakse u koje je, između ostaloga, ubrojila i ogovaranje (cit. prema Grdešić 2013: 34–35). Iz spomenutoga je vidljivo da je ogovaranje popularna praksa koja se samim svrstavanjem u kategoriju „ženskih žanrova“ ponajprije pripisuje ženama. Iako se smatra da žene više ogovaraju, popularnokulturni prikazi muških likova niječu da je to isključivo ženska osobina (usp. Antolović 2015).

U romanu *Nespretni Dado* (Mađarić 2013) također su prisutni likovi ogovaratelja, odnosno ogovarateljica. S mnogo užitka seoske žene ogovaraju dječaka Dadu, za kojega smatraju da je veoma nespretno dijete (20):

„Najte se svadit, babe. Vam velim da je mali Dado čista nesreća od deteta“, prekinula ih je Reza.

„Bormeš istinu poveš! Otec ga je i sam nazval nespretni Dado, a kak i ne bi gda je oca zažutel od glave do pete!“ javila se škiljava Tonkica.

„Hempeš vam je on, hempeš hempavi, ima njegov japa tu prav!“ i tu su zašutjele kao odrezane jer se na vratima pojavio moj djed ljut kao ris.

„Kaj je babe, kaj brusite jezike na nami? Ogovarate cafute zacafutane, bešte da vas ne vidim!“

Ogovaranje dječaka Dade prekida njegov djed. Dakako, navedeno se ne može uzeti kao pokazatelj prema kojemu bi se muškarci mogli isključiti iz „prakse“ ogovaranja. Dapače, tvrtka *OnePoll*, čija sjedišta su u Europi i Americi, 2009. godine provela je istraživanje na uzorku od 5000 ljudi koje je pokazalo da muškarci troše više vremena

na ogovaranje od žena. Prema istraživanju, žene dnevno troše u prosjeku 52 minute na ogovaranje, a muškarci troše čak 76 minuta. Razlika je jedino u temi ogovaranja. Muškarci više pričaju o pijanim prijateljima i usputnim nezgodama, o politici, o sočnim detaljima iz života svojih poslovnih kolega, ali i prijatelja, a žene o drugim ženama, popularnim serijama i životima slavnih, vezama i seksu (usp. *Men spend more...* 2009).

Zaključak

Recentna popularna kultura prožima sva životna područja, pa tako i književne svjetove. U suvremenom hrvatskom dječjem romanu njezini utjecaji najrazvidniji su na razini likova jer su likovi konstitutivni romaneskni elementi koji su dječjim recipijentima najvidljiviji i s kojima se moguće poistovjetiti. Promjene koje se odvijaju na razini likova odražavaju se posebice kroz formiranje novih vrijednosti i uvrštavanje onih romanesknih protagonista kakvi se u tradicionalnoj dječjoj književnosti nisu pojavljivali. Kao što je već spomenuto, popularnokulturni elementi koje je lako uočiti i koje dječji čitatelji najlakše raspoznaju, imaju najviše utjecaja na oblikovanje likova. Jedan takav element svakako je jedna od mnogobrojnih značajki popularne kulture tj. spektakularnost. Osim svoje zavodljive vizualne komponente, spektakularnost posjeduje konotacije bezbrižna načina života prožeta hedonizmom. Zbog toga se u dječjim romanima javljaju likovi koji teže postati slavnima, koji su ostvarili svoj put prema slavi, likovi obožavatelja i ogovaratelja. No, iako takvi likovi pod utjecajem popularne kulture pronalaze svoje mjesto u dječjim romanima, književnost ne povlađuje popularnokulturnoj spektakularnosti već nastoji razotkriti i njezine negativne strane.

Kroz profilaciju romaneskni likova koji maštaju o slavi i popularnosti dječja književnost pokazuje mnoge nevolje u koje oni upadaju. Također, ukazuje na opasnosti s kojima se susreću popularni likovi, opsesiju obožavatelja svojim idolima i žudnju ogovaratelja za otkrivanjem nepoznatih detalja o (ne nužno medijski) zanimljivim osobama. Jednako tako, analizirani likovi su oblikovani autentično, tj. posjeduju svoje individualne karakteristike. Iako su svi vezani za svijet spektakla na ovaj ili onaj način, njihova razmišljanja i postupci uvelike se razlikuju. Jedni su poduzetni i nastoje ostvariti svoj put do slave svojim radom, drugi se oslanjaju na nerealne ponude, treći ne poduzimaju gotovo ništa pa sanjarenje o slavi ostaje samo na sanjarenju. Pojedini slavni likovi pametno se koriste svojom popularnošću ulažući u budućnost, drugi se ne znaju nositi sa slavom te se odaju porocima i posežu za nepromišljenim postupcima. Posredstvom likova obožavatelja koji idealiziraju slavne osobe, zamišljaju život s njima i opsjedaju ih u svakoj prilici, razotkriva se način razmišljanja u kojem su popularnokulturne vrijednosti na prvom mjestu.

Interakcijom popularne kulture i dječje romaneskne produkcije na najočitiji način mijenjaju se poetička obilježja dječje književnosti. Pojavnost novih likova, konstrukta popularne kulture, u skladu je sa suvremenim elementima popularne kulture koji prožimaju dječju svakodnevicu. Time si književnost osigurava intrigantnost, aktualnost, autentičnost i dobru recepciju u vremenu u kojem su joj najveći konkurenti popularnokulturni sadržaji.

Popis literature

Primarna literatura

- Brajko-Livaković, Maja. 2012. *Nemoj reći nikome*. Zagreb: Alfa.
- Hitrec, Hrvoje. 1976/2012. *Smogovci*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hitrec, Hrvoje. 1979/2009. *Eko, Eko*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hitrec, Hrvoje. 1994/2007. *Smogovci u ratu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Huljić, Vjekoslava. 2015. *Moja sestra je mrak*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Krušvar, Zoran. 2008. *Zvijeri plišane*. Zagreb: Knjiga u centru.
- Kušan, Ivan. 1987/1993. *Ljubav ili smrt*. Zagreb: Mladost d.d.
- Mađarić, Damir. 2013. *Nespretni Dado*. Zagreb: Naklada Mlinarec & Plavić.
- Matanović, Julijana. 2015. *Rečeno – učinjeno*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Pilić, Sanja. 1995/2011. *Mrvice iz dnevnog boravka*. Zagreb: Alfa.
- Šesto Stipaničić, Silvija. 2002/2009. *Debela*. Zagreb: Semafora.
- Tihi-Stepanić, Jasminka. 2011. *Imaš fejs?* Zagreb: Alfa.

Sekundarna literatura

- Antolović, Ana. 2015. Ogovaranje – što kažu istraživanja? *Istraži Me*. <<http://www.istrazime.com/socijalna-psihologija/ogovaranje-sto-kazu-istrazivanja/>> (pristup 20. listopada 2017.).
- Butler, Christopher. 2007. *Postmodernizam*. Sarajevo: BTC Šahinpašić.
- Domaće zvijezde*. 2016. *24sata.hr*. <<http://www.24sata.hr/domace-zvijezde>> (pristup 22. prosinca 2016.).
- Fiske, John. 2001. *Popularna kultura*. Beograd: Clio.
- Flaker, Aleksandar. 1983. *Proza u trapericama*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Grdešić, Maša. 2013. *Cosmopolitika: kulturalni studiji, feminizam i ženski časopisi*. Zagreb: Disput.
- Hall, Stuart. 2006. Bilješke uz dekonstruiranje „popularnog“. U: *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, 297–309. Zagreb: Disput.
- Hranjec, Stjepan. 2008. Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti. *Kolo: časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu* 18 (3/4). <<http://www.matica.hr/kolo/309/Suvremeni%20hod%20dje%C4%8Dje%20hrvatske%20knji%C5%BEevnosti/>> (pristup 15. rujna 2017.).
- Hutcheon, Linda. 1988. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. London: Routledge.
- Huyssen, Andreas. 1999. *Zemljovid postmodernoga*. U: *Feminizam, postmodernizam*, ur. Linda J. Nicholson, 206–242. Zagreb: Liberata, Ženski studiji.
- Kos-Lajtman, Andrijana i Kristina Slunjski. 2017. Influence of Popular Culture on Character Formation in the Contemporary Croatian Children's Novel. *Croatian Journal of Education (Special edition)* 19 (1): 73–94. <<http://cje2.ufzg.hr/ojs/index.php/CJOE/article/view/2427>> (pristup 15. listopada 2017.).
- Labaš, Danijel i Maja Mihovilović. 2011. Masovni mediji i semiotika popularne kulture. *Kroatologija* 2 (1): 95–121.
- Men spend more time gossiping than women, poll finds. 2009. *Telegraph.co.uk*. <<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/5082866/Men-spend-more-time-gossiping-than-women-poll-finds.html>> (pristup 13. kolovoza 2017.).
- Nemec, Krešimir. 2003. Odjeci estetike „campa“ u hrvatskom romanu. U: *Postmodernizam, iskustva jezika u hrvatskoj književnosti i umjetnosti. Zbornik radova II. znanstvenog*

- skupa s međunarodnim sudjelovanjem (Zagreb 29. XI. – 30. XI. 2002.)*, ur. Cvjetko Milanja, 33–39. Zagreb: Altagama.
- Oraić Tolić, Dubravka. 2005. *Muška moderna i ženska postmoderna: rođenje virtualne kulture*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Rudež, Tanja. 2010. Trač je moćno oružje u ratu za moć i utjecaj na poslu. *Jutarnji list*. <<http://www.jutarnji.hr/life/znanost/trac-je-mocno-oruzje-u-ratu-za-moc-i-utjecaj-na-poslu/2214330/>> (pristup 19. rujna 2017.).
- Solar, Milivoj. 1995. *Laka i teška književnost*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Storey, John. 2009. *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*. Harlow: Pearson.
- Strane zvijezde*. 2016. *24sata.hr*. <<http://www.24sata.hr/domace-zvijezde>> (pristup 22. prosinca 2016.).
- Što mogu učiniti kad saznam da me drugi ogovaraju? 2016. *JW.org*. <<https://www.jw.org/hr/biblijska-ucenja/obitelj/tinejdzeri/pitanja/ogovaranje-sto-uciniti/>> (pristup 12. rujna 2017.).
- Williams, Raymond. 1976. *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.
- Zavist – najveću štetu čovjek čini samomu sebi. 2006. *Katolički tjednik*. <http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=3424> (pristup 10. prosinca 2016.).
- Zvezdani tračevi*. 2016. *Tportal.hr*. <<http://www.tportal.hr/porta1plus/sumrakomanija/>> (pristup 22. prosinca 2016.).

Kristina Slunjski

Independent scholar, Varaždin, Croatia

The Influence of Popular-Culture Spectacularity on the Appearance of New Characters in Croatian Children's Novels

The influences of popular culture are noticed in all aspects of human life, including art. Given the inadequate exploration of the effect of popular culture in the context of children's literature, the paper discusses its interaction with contemporary Croatian children's novels. Specifically, the incursion of popular culture in children's literature was observed in a corpus of 12 children's novels published since 1970, that is, from the time when the pull of popular culture was gaining force in the context of postmodernist change. Therefore, elements of popular culture are introduced in children's novels deliberately to make the titles interesting and attractive to child recipients. However, authors sometimes introduce such features unintentionally, simply because they are immersed in the context of popular culture themselves. The focus of the paper is on the emergence of new characters, constructs of popular culture, whose inclusion in the range of characters of children's literature is inspired by the most prominent popular-cultural feature – spectacularity. Thus, the paper identifies these characters, as well as the ways in which contemporary children's novels shape them.

Keywords: popular culture, popular, postmodernism, spectacularity, contemporary Croatian children's novel